

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาการฟื้นฟู
ประเพณีแห่ช้างเผือกในพื้นที่ลุ่มน้ำลี่ จังหวัดลำพูน

THE NATURAL RESOURCE CONSERVATION BY THE BUDDHIST
INTEGRATED APPROACH: A CASE STUDY ON THE TRADITIONAL WHITE
ELEPHANT PARADE IN THE LI RIVER BASIN, LAMPHUN PROVINCE

พัลลภ หารุคัจจา และคณะ*

Panlob Harucumja and others

บทคัดย่อ

งานวิจัย เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ: กรณีศึกษาการฟื้นฟูประเพณีแห่ช้างเผือกในพื้นที่ลุ่มน้ำลี่ จังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ ศึกษากระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี่ กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเพณีการแห่ช้างเผือกและการเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำลี่เชิงพุทธบูรณาการ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ นำข้อมูลการวิจัยภาคสนามมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี่ สิ่งแวดล้อม คือ สิ่งที่มีอยู่รอบ ๆ ตัวเรา ทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้ถูกทำลายไปทุกวันๆ อย่างน่าเป็นห่วง พระพุทธองค์ทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน แสดงธรรม ที่ประทับล้วนอยู่ท่ามกลางป่าและพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย ดำเนินชีวิตอยู่กับป่ามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด

กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเพณีการแห่ช้างเผือก เป็นพิธีกรรมการแห่ช้างที่ทำจากไม้ไผ่สานโครงสร้างเป็นรูปช้าง และตกแต่งด้วยด้ายสีขาว เป็นสัญลักษณ์แทนพระยาปัจฉิมยาเคนทร์ ช้างคู่บารมีของพระเวสสันดร ถ้าหากปีใดเกิดวิกฤตการณ์ ความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แม่น้ำแห้งขอด ชาวบ้านจะจัดพิธีขอฟ้าของฝนขึ้นมา กระบวนการแห่ช้างเผือกสามารถเชื่อมโยงพลังของคนในลุ่มน้ำลี่ได้เป็นอย่างดี คนในท้องถิ่นเดียวกันได้มีพื้นที่การทำงานร่วมกัน สร้างพลังในการจัดการปัญหาต่างๆ และแสวงหาแนวทาง

* นิสิตปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ชินชัย แก้วเรือน ผู้ร่วมวิจัย ปริญญาเอกพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

สงเสริม แสงทอง อาจารย์ประจำหลักสูตร คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

นพตณ ปัญญาวิรัตน์ อาจารย์ประจำหลักสูตร คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ในการดูแลป่าไม้ การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำลี้เชิงพุทธบูรณาการ ความคิดในการสร้างเครือข่ายในพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลี้ การสร้างกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการสืบชาติป่า สืบชาติแม่ น้ำ เลี้ยงผีฝาย เลี้ยงผีขุนน้ำ และการแข่งขันฝายที่มีนัยทางการจัดการธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผ่านแนวทางคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ให้อำนาจคุณค่าของธรรมชาติ รู้จักการใช้ รู้จักการรักษาให้คงอยู่สืบต่อไป

คำสำคัญ: การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พุทธบูรณาการ, การฟื้นฟู

ABSTRACT

This research 'The Natural Resource Conservation by the Buddhist Integrated Approach: Case Study on the Traditional White Elephant Parade in the Li River Basin, Lamphun Province' aims to study the process of conserving the natural resources of the Buddhists in Li Basin's area, to investigate the restoration process of Traditional White Elephant Parade and to explore the network strengthening for the natural resources conservation in the Li Basin's area by the Buddhist integrated approach. The research was conducted by the qualitative research method with the field data and presented by the descriptive method. The results revealed that the process of conserving the natural resources of the Buddhists in the Li River Basin– they thought that the environment is what surrounds them naturally. At present, natural resources and environment have been destroyed by human beings and fall into crisis. Regarding the Buddha, he was born, achieved enlightenment, passed away and preached His doctrines in the forest. The Buddha's disciples were also living in the forest as well, therefore, it is said that they had always been associated with nature and the environment.

The restoration process of the Traditional White Elephant Parade with its form and essence, it is a ceremony of bamboo woven elephant parade decorated by white color. It is represented as the elephant named Paccaya Nagendara of the Bodhisatta Vessantara. If drought occurs and the rainy season does not take place as it should be, people will perform the Rain-Making Rites and the white elephant procession can link the power of the people in the watershed as well. The local people have a collaborative space, they can create the power to deal with problems and seek ways to preserve their forests. The strengthening of the natural resource conservation network of the Li River basin, by the Buddhist integrated approach; it is a collaborative grouping of natural resources management by performing the prolong life ceremony towards forest and rivers, offering sacrifices to spirits of water. This the white elephant procession is implied for the management of nature and the environment through Buddhist teachings in order to recognize the value of nature and the way to utilize and preserving the natural environment to remain incessantly.

Keywords: Natural Resource Conservation, Buddhist Integrated Approach, Restoration

บทนำ

ทรัพยากรน้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต ทั้งพืชและสัตว์รวมทั้งมนุษย์ คนเรามีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน 3 วันหากขาดน้ำ และน้ำยังมีความสำคัญต่อทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรดิน แร่ธาตุต่างๆ และน้ำมีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศธรรมชาติ เพื่อสร้างความชุ่มชื้นในดิน บนพื้นดินและในอากาศเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืชและสัตว์นานาชนิด ทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความมั่นคงต่อระบบนิเวศ โดยเฉพาะระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าต้นน้ำเป็นต้นกำเนิดของน้ำและลำน้ำสาขาเป็นแหล่งสะสมน้ำที่มีขนาดใหญ่จนมีปริมาณเพียงพอก่อให้เกิดเป็นสายน้ำและลำธารสายเล็ก ๆ รวมกันเป็นแม่น้ำลำธารไหลลงสู่พื้นที่ราบลุ่ม สิ่งมีชีวิตทั้งมนุษย์พืชและสัตว์ได้อาศัยแม่น้ำลำธารในการดำรงชีวิต¹

วิกฤตการณ์การขาดแคลนน้ำจากสาเหตุต่างๆ เช่น ความต้องการน้ำใช้ในกิจกรรมต่างๆ เช่น ความต้องการน้ำใช้ในกิจกรรมต่างๆ มีปริมาณเพิ่มสูงขึ้น ความสมดุลของทรัพยากรน้ำระหว่างฤดูแล้งและฤดูฝนไม่สมดุล รวมถึงการใช้น้ำในกิจกรรมต่างๆ ที่ขาดแผนการใช้ที่รัดกุมและเหมาะสมรวมทั้งขาดองค์กระระดับชาติที่จะเข้ามาบริหารจัดการแหล่งน้ำ ตลอดจนแหล่งน้ำที่มีอยู่ในปัจจุบันมีสภาพเสื่อมโทรม เน่าเสีย คุณภาพไม่เหมาะสมไม่สามารถนำมาใช้ได้

อีกทั้งในอนาคตจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น การพัฒนาทางเศรษฐกิจและการพัฒนาความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นจำเป็นต้องใช้น้ำปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ในขณะที่ปริมาณน้ำมีจำนวนจำกัดทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ เนื่องจากสาเหตุหลายประการ จึงจำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรน้ำให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด เนื่องจากทรัพยากรน้ำตามธรรมชาติที่มีปริมาณอยู่อย่างจำกัดจึงมีความจำเป็นต้องมีการจัดการทรัพยากรน้ำที่มีอยู่น้อยให้เกิดประโยชน์สูงสุด ปัจจุบันประเทศไทยมีหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับน้ำประมาณ 30 หน่วยงาน ซึ่งจำแนกประเภทของงานที่เกี่ยวข้องโดยสรุป คือ การจัดหาน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค การจัดการน้ำเพื่อการเกษตร การจัดการน้ำเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้า การป้องกันน้ำเน่าเสีย ฯลฯ รวมทั้งหน่วยงานและสถานศึกษาที่ทำการวิเคราะห์วิจัยเกี่ยวกับเรื่องน้ำ ในปีหนึ่งๆ รัฐบาลต้องเสียงบประมาณในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นจำนวนหลายหมื่นบาท เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำเป็นจำนวนหลายหมื่นบาท เพื่อดำเนินการแก้ปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนแต่ยังไม่เห็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่วางแผนหลักในการจัดการเรื่องน้ำโดยตรง ด้านการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด²

ด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในมุมมองของพระพุทธศาสนา พบว่า แหล่งน้ำในทุกแห่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผู้คนในชุมชน และถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของระบบนิเวศ การรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนในระบบนิเวศในชุมชนต้องกระทำ เมื่อพระสงฆ์เป็นหนึ่งในจำนวนคนที่อาศัย

¹ นิตินทร์ วงศ์ชัย, “การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553), หน้า 1.

² อนันท์ชาติ เขียวขุ่ม, “การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง”, การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544), หน้า 1.

อยู่ในชุมชน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ การทิ้งสิ่งปฏิกูลลงในแหล่งน้ำ จึงเป็นสิ่งต้องห้ามสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบท เกี่ยวกับเรื่องนี้เอาไว้ในปาทุการรค สิกขาบทวิภังค์ ในสิกขาบทที่ 15 เหตุเกิดที่นครสาวัตถี ในครั้งนั้นมีพระฉัพพัคคีย์หลายรูป ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ชาวเมืองไปพบเข้าจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้าพระพุทธองค์ทรงเห็นด้วย กับชาวเมืองจึงทรงบัญญัติ สิกขาบทว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วน น้ำลายลงในน้ำ”³

ในสิกขาบทนี้ได้กำหนดโทษต่อภิกษุผู้ล่วงละเมิด โดยมีบทบัญญัติว่า “ภิกษุมิใช่ผู้อาพาธ ไม่พึงถ่าย อุจจาระปัสสาวะ หรือบ้วนขะพะลงในน้ำ ภิกษุใดอาตัยความประมาทไร้ความรับผิดชอบ มิใช่ผู้อาพาธ ถ่าย อุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนขะพะลงในน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏ”⁴ พระวินัยบัญญัติสิกขาบทนี้ สนับสนุนให้มีการ รักษาแหล่งน้ำให้สะอาด เพราะถือว่าอุจจาระ ปัสสาวะ และน้ำลาย เป็นสิ่งสกปรก ไม่ควรทิ้งลงในแหล่งน้ำ การบัญญัติสิกขาบทนี้ก็เพื่อป้องกันและรักษาแหล่งน้ำในระบบนิเวศนั่นเอง และเพื่อป้องกันการทำความ สกปรกต่อแม่น้ำลำธาร ซึ่งใช้สำหรับการอุปโภคและบริโภค ทั้งของพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนคนที่อาศัย อยู่ในชุมชนนั้นๆ ควบคู่กันไปอีกทางหนึ่งด้วย

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่จะเป็นแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งพระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการจัดการทรัพยากรน้ำของคนไทย ทั้งในด้านผู้นำความศรัทธาและเป็นผู้สั่งสอนศีลธรรมให้กับพุทธศาสนิกชนให้ตระหนักถึงความสำคัญของ ทรัพยากรน้ำ การอนุรักษ์ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมนั้น ต้องพัฒนาควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมุ่ง พัฒนาวิถีชีวิตชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ชุมชนช่วยกันดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยยึดวิถี ชีวิตอันผูกพันกันทางวัฒนธรรม และที่สำคัญ คือวัฒนธรรมทางศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทต่อสังคมไทย เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชนประพฤติดี ประพฤติชอบทั้งกาย วาจาใจ และ ยังทำหน้าที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ต้นน้ำลำ จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นต้นน้ำของลุ่มน้ำลี้บริเวณตำบลตะเคียนปม และตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน สภาพป่าไม้โดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณ 44.20% มีป่าเต็ง-รัง เพียง 13.42% พื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัย 41.73% อีกเล็กน้อยเป็นแหล่งน้ำและไร่ร้าง รวมเนื้อที่ 198,983.29 ไร่ มีประชากร 15,499 คน ประกอบไปด้วยคนไทยพื้นเมืองและชนเผ่ากระเหรี่ยงซึ่งมากกว่าคนเมืองเพียง เล็กน้อย ชุมชนนี้ เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่มายาวนาน มี ความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีความหนาแน่นในพื้นที่มาก⁵

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาว พุทธในลุ่มน้ำลี้ ซึ่งแม่น้ำลี้ไหลผ่านในแต่ละพื้นที่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดลำพูน แม่น้ำลี้ เป็นสายเลือดหลักที่เป็นพื้นที่แห่งการอนุรักษ์และฟื้นฟูผ่านกิจกรรมประเพณีการแห่ช้างเผือก อันเป็น

³ วิ.มหา. (ไทย) 2/653/737.

⁴ วิ.มหา. (ไทย) 2/896/836.

⁵ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, “ลุ่มน้ำภาคเหนือ และการฟื้นฟูต้นน้ำองค์กรประชาชน”, เอกสารประกอบการ สัมมนา ความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำภาคเหนือ, (เชียงใหม่: มปป, 2536).

สัญลักษณ์ที่สำคัญของพระพุทธศาสนา ที่มาสร้างให้เกิดความอยู่ดีกินดีของชุมชน การสร้างสมดุลให้แก่ธรรมชาติ มีน้ำ มีคน มีป่า โดยทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบริบทชุมชนลุ่มน้ำลี้และบริบทชุมชนชาวพุทธ กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้ และวิเคราะห์รูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้ เพื่อนำไปส่งเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนท่ามกลางภาวะแวดล้อมที่เต็มไปด้วยภูเขา ดินน้ำ และป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ คงความหลากหลายทางชีวภาพ มุ่งสู่การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืนสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้
2. เพื่อกระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเด็นการแห่งเชิงผิวก
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำลี้เชิงพุทธบูรณาการ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยในศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มตัวอย่าง ผู้รู้ในท้องถิ่น พระสงฆ์เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แก่เหมืองฝายในลุ่มน้ำลี้ หมอเมือง ผู้อาวุโสในท้องถิ่น ประชาชนชาวบ้าน เครือข่ายหรือกลุ่มองค์กรในท้องถิ่น เครือข่ายฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำลี้ เครือข่ายเหมืองฝาย โดยผู้วิจัยใช้วิธีการทำการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน ซึ่งมีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นที่ประจักษ์ มีองค์ความรู้จากการปฏิบัติจริงในพื้นที่วิจัย

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูล สืบค้นเอกสารหนังสือ เรื่องเล่า ตำนาน ที่เกี่ยวข้องกับการทำวิจัยครั้งนี้ ที่เกี่ยวข้องแนวคิดทฤษฎีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงพุทธบูรณาการ ซึ่งนำไปสู่การตั้งประเด็นการเขียนงานวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร
2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีการจัดทำแบบสำรวจข้อมูลพื้นฐาน แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการสัมภาษณ์เจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือ ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต ข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปผล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยนำแนวคิดและทฤษฎีที่ได้วางเป็นกรอบของการศึกษามาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่ออภิปราย และสรุปผล

ผลการวิจัย

กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้ สิ่งแวดล้อม พบว่าทรัพยากรธรรมชาติคือ สิ่งที่มีอยู่รอบๆ ตัวเรา ทั้งส่วนที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ดิน น้ำ อากาศ ทรัพยากรต่างๆ ปัจจุบันทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมได้ถูกทำลายไปทุกวันๆ อย่างน่าเป็นห่วง จนกลายเป็นปัญหาสำคัญระดับโลก เพราะมีผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยา ต่อความอยู่รอดของมนุษย์และสรรพสัตว์

โดยตรง ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มาตรการในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมสามารถแบ่งได้ดังนี้ วิธีหรือ มาตรการอนุรักษ์โดยตรง (Direct Conservation Measures) เพื่อถนอมรักษาและใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดที่สุด และวิธีการหรือมาตรการการอนุรักษ์ทางสังคม (Social Measures) ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนทุกคนในชาติ ลักษณะของการสำนึกในความสำคัญ ของธรรมชาติสะท้อนให้เห็นทางพิธีกรรม เช่น การไหว้ผีขุนน้ำ การไหว้ผีเหมืองฝาย เป็นการแสดงความเคารพ และขอบคุณในธรรมชาติที่ได้ให้น้ำเพื่อการเพาะปลูก พิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์และจิตสำนึกเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม พิธีบวชต้นไม้ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงพิธีกรรมเจริญพระพุทธมนต์ให้ต้นไม้ในครั้งพุทธกาล ซึ่งวัตถุประสงค์ของการทำพิธีดังกล่าว เพื่อให้ป่าต้นน้ำลำธารรอดพ้นจากการถูกตัดฟัน ถือเป็นกุศโลบาย ยับยั้งการลักลอบตัดไม้ บริเวณป่าต้นน้ำ และเพื่อความเป็นสิริมงคลกับต้นไม้ที่ถูกบวช และต้นไม้บริเวณ ไกลเคียง⁶ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะมีลักษณะของการจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละประเภท อย่างฉลาด ทรัพยากรธรรมชาติชนิดใดหายาก หรือลดจำนวนน้อยลง ถ้านำมาใช้ประโยชน์อาจทำให้เกิดผล เสียหายได้ ในสภาพนี้จะต้องนำหลักของการสงวนมาใช้ และในการใช้อย่างประหยัดและพยายามเพิ่มปริมาณ ให้เพียงพอก่อนที่จะนำไปใช้ในโอกาสสิ่งที่สำคัญ คือ ควรหาวิธีการที่จะทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้ ตลอดไป พระวินัยกับการอนุรักษ์ป่า พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับป่า มีความสัมพันธ์กับ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีณิพพาน แสดงธรรม ที่ประทับล้วน อยู่ท่ามกลางป่า ธรรมวินัยที่ทรงสั่งสอนและบัญญัติไว้ก็เป็นไปเพื่อรักษาและเกื้อกูลต่อป่า ถ้าภิกษุรูปใด กระทำสิ่งที่เป็นการทำลายป่า พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยห้าม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่ภิกษุชาวเมือง อาฬวีซึ่งพากันทำการก่อสร้าง และได้ตัดต้นไม้ จนประชาชนติเตียนการกระทำเช่นนั้น เพราะเป็นการ เบียดเบียนเทวดาและสิ่งมีชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหา สาเหตุ แล้วทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้กระทำอย่างนั้นอีก เพื่อรักษาความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำให้คง อยู่ต่อไป จึงนำไปสู่แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตามหลักพระพุทธศาสนาด้วยการอยู่ร่วมกัน อย่างพึ่งพาอาศัยกันทั้งทรัพยากรน้ำและป่าไม้ มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นมิตรต่อกัน และมี สัมมาทิวาจิตต่อป่าไม้ นำไปสู่วิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหลักพระพุทธศาสนา จะแสดงออกโดยผ่านหลัก พุทธธรรม พระวินัย ศาสนพิธี และบทบาทของพระสงฆ์ เพื่อให้ตอบเป้าหมายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างแท้จริง

กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเพณีการแห่ช้างเผือก ประเพณีการแห่ช้างเผือก พบว่า ประเพณีการแห่ช้างเผือก คือ การแห่ช้างที่ทำจากไม้ไผ่สานโครงเป็นรูปช้าง และตกแต่งด้วยด้ายสีขาว เป็น สัญลักษณ์แทนพระยาปัจฉิมยาเคนทร์ ช้างคู่บารมีของพระเจ้าแสนตร ประเพณีดังกล่าว เชื่อว่าน่าจะเกิดขึ้น ในช่วงที่ครุบาศรีวิชัยมีชีวิตอยู่โดยการแห่ช้างเผือกเป็นเจตนาอื่น ไม่ใช่เป็นการแห่ช้างเผือกเพื่อขอฟ้าฝน ส่วนการแห่ช้างเผือกเพื่อขอฟ้าฝนนั้นเกิดจากกลุ่มครุบาที่เป็นลูกศิษย์ของครุบาในช่วงหลัง โดยผู้เฒ่าผู้แก่ ต่างๆ ในชุมชนกล่าวว่า พบเห็นในช่วง 30 กว่าปีที่ผ่านมา หรือประมาณก่อนปี พ.ศ. 2520 ไม่กี่ปี ความ เป็นมา "ประเพณีแห่ช้างเผือก" จัดที่ตำบลทุ่งหัวช้าง อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ถ้าหากปีใดเกิด

⁶ เสรี พงศ์พิศ, ดินสุ่รากเหง้า, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529).

วิกฤตการณ์ทางธรรมชาติ บ้านเมืองเกิดแห้งแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แม่น้ำแห้งขอด ชาวบ้านจะจัดพิธีขอฟ้าของฝนขึ้นมา โดยเฉพาะจะทำกันในช่วงเดือนกรกฎาคม หรือเดือน 9 ของชาวล้านนา ก่อนเข้าพรรษา เพราะเป็นฤดูกาลที่ชาวนาต้องหว่านกล้าข้าว⁷ นายนพพร นิลณรงค์ ได้กล่าวว่า “การแห่ช้างเผือกถือเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาน้ำล้นในอนาคตกทุกด้าน โดยเฉพาะด้านพันธมิตร การเป็นพันธมิตร การเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การเกื้อกูลและร่วมใจแก้ไขและรักษาร่วมกัน ทำให้เกิดการพัฒนาที่ดียิ่งกว่าที่เคยเป็นอยู่” จากการทำงานด้านการพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน ร่วมกับชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำล้น และสร้างข้อสรุปร่วมกันว่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำล้นมีปัญหา “น้ำแห้ง ป่าลด คนเป็นหนี้” มีการพูดคุย และได้ข้อสรุปในการดำเนินกิจกรรมที่จะสร้างความเข้าใจให้คนทั้งลุ่มน้ำภายใต้การสร้างพื้นที่ให้คนทั้งลุ่มน้ำมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาร่วมกัน ในเวทีดังกล่าวมีข้อสรุปเวทีการประชุมความร่วมมือการฟื้นฟูและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดลำพูนร่วมกัน และหนึ่งในแผนงาน คือ การฟื้นฟูประเพณีการแห่ช้างเผือกในลุ่มน้ำล้นในรอบกว่าสิบปีที่ผ่านมา มีการกล่าวถึงประเพณีการแห่ช้างเผือกในลุ่มน้ำล้นอย่างมากมาย ว่าอยากให้มีการรื้อฟื้นประเพณีดังกล่าวขึ้น แต่ยังคงขาดเจ้าภาพหลักในการจัดการ สืบเนื่องมาจากประเพณีดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ทั้งในอดีตพระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการขับเคลื่อนประเพณีดังกล่าว และพระที่จะเป็นผู้ที่ดำเนินการต้องเป็นผู้ที่มีบารมี เป็นครูบาที่ผู้คนให้ความเคารพนับถือ การดำเนินการฟื้นฟูประเพณีการแห่ช้างเผือกนั้น ได้สร้างการรวมกลุ่ม และการผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางความคิดให้คนได้ตระหนักถึงคุณค่าของการจัดการธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการฟื้นฟูพื้นที่ทางความคิดให้หน่วยงานต่างๆ มองเห็นว่ากระบวนการแห่ช้างเผือกสามารถเชื่อมร้อยพลังของคนในลุ่มน้ำได้เป็นอย่างดี เนื่องจากท้องถิ่นมุ่งมั่นให้การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมให้คนในท้องถิ่นเดียวกันได้มีพื้นที่การทำงานร่วมกัน สร้างพลังในการจัดการปัญหาต่างๆ ท้องถิ่นร่วมกัน การฟื้นฟูพิธีกรรมแห่ช้างเผือก ได้สร้างพื้นที่ให้เด็กเยาวชนได้แสดงออกทางความคิดต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ได้สร้างพื้นที่ให้เกิดการถกเถียง และแสวงหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเป็นการรณรงค์ให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงประเพณีที่ปฏิบัติ ได้สร้างการผลิตซ้ำทางอุดมการณ์ในการสร้างสำนึกในการจัดการธรรมชาติสิ่งแวดล้อมขึ้นมาอีกครั้ง

การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำล้นเชิงพุทธบูรณาการพบว่า ความคิดในการสร้างเครือข่ายในพื้นที่ ได้เกิดขึ้นราวปี พ.ศ. 2540 สืบเนื่องมาจากการสนับสนุนของโครงการกองทุนพัฒนาสังคมได้ให้การสนับสนุนให้มีการสร้างประชาคมขึ้น ในการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมีขอบข่ายงานที่กว้าง โดยมีพื้นที่ทั้งจังหวัดลำพูน การสร้างกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำล้น มีกลุ่มองค์กรที่สำคัญ คือ กลุ่มด้านอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์ วัฒนธรรม กลุ่มหมอเมือง ลุ่มด้านจัดการป่า กลุ่มด้านการจัดการที่ดิน และกลุ่มด้านการจัดการน้ำ ประกอบด้วย กลุ่มเครือข่าย 14 เหมืองฝาย ลุ่มน้ำล้นตอนปลาย กลุ่มเมืองฝายล้น กลุ่มเหมืองฝายทุ่งหัวช้าง กลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มวิฑูชุมชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโฮ้ง เกษตรพัฒนาล้น เครือข่ายคนลุ่มน้ำล้น ป่าชุมชน ลุ่มน้ำล้น เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำล้น หมอพื้นบ้าน เครือข่ายผู้ติดเชื้อไอที กระจายเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ มีแผนด้านวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่

⁷ สัมภาษณ์นายนพพร นิลณรงค์, ที่อยู่ 50 หมู่ 3 บ้านปงชัย ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000, 10 ธันวาคม 2559.

การแห่ช้างเผือก การสืบชะตาป่า สืบชะตาแม่น้ำ เลี้ยงผีฝาย เลี้ยงผีขุนน้ำ เครื่องขायป่าชุมชนต้นน้ำลี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของสถาบันชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการด้วยดีเสมอมา โดยเฉพาะหน่วยงานทางด้านป่าไม้ที่เจ้าหน้าที่ได้เข้ามาทำงานร่วมไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกัน เช่น การเดินลาดตระเวนป่า หรือการตรวจป่า การสนับสนุนทางด้านงบประมาณดับไฟป่า ทำแนวกันไฟ การสนับสนุนโครงการฯ พื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ รวมไปถึงการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการระหว่างกลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช เรื่องรูปแบบความร่วมมือการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรป่าไม้แบบบูรณาการพื้นที่ต้นน้ำลี้ ตำบลตะเคียนปม อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน ในพื้นที่เป็นตัวอย่างเครื่องข่ายที่ชัดเจนในการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ คือ เครื่องข่ายป่าชุมชนต้นน้ำลี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของสถาบันชุมชนที่ให้ความสำคัญกับการจัดการป่าชุมชนร่วมกับหน่วยงานราชการด้วยดีเสมอมา โดยเฉพาะหน่วยงานทางด้านป่าไม้ที่เจ้าหน้าที่ได้เข้ามาทำงานร่วมไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกัน เช่น การเดินลาดตระเวนป่า หรือการตรวจป่า การสนับสนุนทางด้านงบประมาณดับไฟป่า ทำแนวกันไฟ การสนับสนุนโครงการฯ พื้นฟูอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ วัฒนธรรมในชุมชนลุ่มน้ำแม่ลี้ มีกระบวนการสร้างสำนักจุฬารักษ์ให้ การเสียสละประโยชน์ส่วนในตนสร้างรูปแบบการอยู่ร่วมกัน บนฐานความเข้าใจทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีครูบาเป็นผู้สร้างนวัตกรรมใหม่ทางวัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ นำไปสู่การอยู่ร่วมกับธรรมชาติ การสร้างสังคมที่ผู้คนในพื้นที่อยู่ร่วมกันอย่างเคารพบนอบต่อกัน วัฒนธรรมชุมชน เกิดจากประสบการณ์ชีวิตที่ดำรงอยู่ร่วมกันมากับธรรมชาติของชุมชน สร้างพื้นฐานความเชื่อในคุณค่าของสรรพสิ่ง ในลักษณะการใช้ชีวิตสอดคล้องและมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ วัฒนธรรมชาวลำนาจะมีปัจจัยทางด้านธรรมชาติผูกพัน มีโลกทัศน์ต่อธรรมชาติที่มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติมีคุณค่ายิ่งที่มนุษย์ได้พึ่งพาอาศัยทางปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และในฐานะที่เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญ คือ ดิน น้ำ เครื่องมือในการผลิต สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวชุมชนลำนามีความเคารพและอ่อนน้อมถ่อมตนต่อธรรมชาติ โดยการแสดงออกในรูปของพิธีกรรม ความเชื่อต่อผีขุนน้ำ ผีป่า ผีดอย ผีไร่ ผีนา เทวาอารักษ์ ที่มีการเคารพเช่นไหว้บูชาทุกปีสืบมาเป็นระยะเวลายาวนาน ในการฟื้นฟูประเพณีแห่ช้างเผือก ทำให้เกิดการทบทวนถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนเคยใช้ร่วมกัน ผ่านความเชื่อต่อเรื่องราวที่เล่าต่อกันมา หรือความเชื่อของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีหลักทางศาสนาเป็นแกนกลางในการสร้างให้คนที่มีความคิดต่างกัน มาอยู่ร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมภายใต้เป้าหมายเดียวกัน คือ การแห่ช้างเผือกที่มีนัยทางการจัดการธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ผ่านคำสอนทางศาสนาที่รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ รู้จักการใช้ รู้จักการรักษาให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้ สิ่งแวดล้อม วิธีการหรือมาตรการการอนุรักษ์ทางสังคม ความสำคัญของธรรมชาติสะท้อนให้เห็นทางพิธีกรรม เช่น การไหว้ผีขุนน้ำ การไหว้ผีเหมืองฝาย เป็นการแสดงความเคารพ และขอบคุณในธรรมชาติที่ได้ให้น้ำเพื่อการเพาะปลูก พิธีกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติเป็นการสร้างระบบความสัมพันธ์และจิตสำนึกเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรที่เหมาะสม ทางหลักพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับการอนุรักษ์ป่า พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับป่า มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเพณีการแห่ช้างเผือก ประเพณีการแห่ช้างเผือก การแห่ช้างที่ทำจากไม้ไผ่สานโครงเป็นรูปช้าง และตกแต่งด้วยด้ายสีขาว เป็นสัญลักษณ์แทนพระยาปัจจัยนาเคนทร์ ช้างคู่บารมีของพระ

เวสสันดร การฟื้นฟูประเพณีการแห่ช้างเผือกในลุ่มน้ำลี้ ในรอบกว่าสิบปีที่ผ่านมา มีการกล่าวถึงประเพณีการแห่ช้างเผือกในลุ่มน้ำลี้อย่างมากมาย ว่าอยากให้มีการรื้อฟื้นประเพณีดังกล่าวขึ้น กระบวนการแห่ช้างเผือกสามารถเชื่อมร้อยพลังของคนในลุ่มน้ำลี้ได้เป็นอย่างดี คนในท้องถิ่นเดียวกันได้มีพื้นที่การทำงานร่วมกัน สร้างพลังในการจัดการปัญหาต่างๆ การเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำลี้เชิงพุทธบูรณาการ กลุ่มองค์กรที่สำคัญ คือ กลุ่มด้านอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรม กลุ่มหมอมือง กลุ่มด้านจัดการป่า กลุ่มด้านการจัดการที่ดิน กลุ่มเครือข่าย 14 เหมืองฝาย ลุ่มน้ำลี้ตอนปลาย กลุ่มเมืองฝายลี้ กลุ่มเหมืองฝายทุ่งหัวช้าง กลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มวิทย์ชุมชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านโฮ้ง เกษตรพัฒนาลี้ เครือข่ายคนลุ่มน้ำลี้ ป่าชุมชนลุ่มน้ำลี้ เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำลี้ หมอพื้นบ้าน เครือข่ายผู้ติดเชื้อโชนใต้ กระเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ ในการฟื้นฟูประเพณีแห่ช้างเผือกทำให้เกิดการทบทวนถึงความเชื่อมโยงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนเคยใช้ร่วมกัน ผ่านคำสอนทางศาสนาที่รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ รู้จักการใช้ รู้จักการรักษาให้เกิดความยั่งยืนสืบต่อไป

การอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวพุทธลุ่มน้ำลี้ กระบวนการฟื้นฟูรูปแบบและสาระประเพณีการแห่ช้างเผือก และเสริมสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของพื้นที่ลุ่มน้ำลี้เชิงพุทธบูรณาการ สอดคล้องกับเกษริน สุขตัว⁸ ได้ศึกษาเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาทำให้ทราบถึง บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะเป็นผู้นำท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีวิธีการหลายรูปแบบในการแก้ปัญหาขัดแย้งกับชาวบ้าน เช่น การเทศนาสั่งสอนชาวบ้านจะสอดคล้องกับความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้ความรู้กับชาวบ้าน ทำสื่อแผ่นใส ภาพสไลด์ ฉายวิดีโอ ให้ชาวบ้านเปรียบเทียบระหว่างป่าที่อุดมสมบูรณ์กับป่าที่ถูกทำลาย และรับรู้ถึงผลดีผลเสียที่จะติดตามมาจากการอนุรักษ์ป่าไม้ และทำลายป่าไม้ ท่านได้พาชาวบ้านขึ้นไปบนภูเขาเพื่อไปดูป่าต้นน้ำ เพื่อให้ชาวบ้านเปรียบเทียบสภาพในอดีตกับปัจจุบันที่มีความแตกต่างกันมาก หลังจากนั้นชาวบ้านเริ่มยอมรับความจริง นอกจากนี้ท่านยังได้ประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่น ขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำและแม่น้ำลำธารเช่นพิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีบวชต้นไม้ การทอดผ้าป่ากล้าไม้ การปลูกป่า เป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า เกิดความรักความหวงแหน เห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำ ตระหนักถึงภัยพิบัติ ที่จะเกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่า ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และขยายเครือข่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำและการอนุรักษ์ธรรมชาติสืบต่อไปถึงคนรุ่นต่อไป การอนุรักษ์ทรัพยากรโดยใช้ประเพณีของชุมชนย่อมให้เกิดความรักความสามัคคีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

⁸ เกษริน สุขตัว, "บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ: กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา", การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545).

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาหลักธรรมเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกที่สัมพันธ์และเป็นประโยชน์กับการบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วม
2. ควรมีการศึกษาการวางรากฐานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธบูรณาการสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ลุ่มน้ำลี้
3. ควรทำการศึกษาเรื่องประเพณีที่ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำให้มากขึ้น ภาครัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนองค์ความรู้ผ่านเวทีการสร้างความรู้แก่ผู้รู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการศึกษาและการเผยแพร่ปลูกฝังเป็นรากฐานแก่เยาวชนในสังคมสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่มีหลักสูตรเกี่ยวกับอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อความสำเร็จตามเป้าหมาย เน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม และส่งเสริมให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาถ่ายทอดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างต่อเนื่องเป็นประจำในลักษณะของแผนแม่บทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในมิติชุมชนผ่านกระบวนการวนทัศน์แห่งพระพุทธศาสนา

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- วิ.มหา. (ไทย) 2/653/737.
- วิ.มหา. (ไทย) 2/896/836.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, “ลุ่มน้ำภาคเหนือ และการฟื้นฟูต้นน้ำองค์กรประชาชน”, เอกสารประกอบการสัมมนา ความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูลุ่มน้ำภาคเหนือ, เชียงใหม่: มปป, 2536
- นพพร นิลณรงค์, ที่อยู่ 50 หมู่ 3 บ้านปงชัย ตำบลเหมืองจี้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน 51000, 10 ธันวาคม 2559.
- นิติกรณ์ วงศ์ชัย, “การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายท่าศาลา อำเภอเมืองเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2553
- เสรี พงศ์พิศ, ดินสู่รากเหง้า, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2529
- อนันทชาติ เขียวชอุ่ม, “การจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร: กรณีศึกษาอ่างเก็บน้ำแม่ยาว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง”. การค้นคว้าแบบอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544